
מדד ההכללה* ה-4 של אנשים עם מוגבלות שכלית בחברה הישראלית

---

*הכללה - הכנסה לתוך הכלל (מתוך מילון אבן שושן) ובלעז inclusion

חברה מכלילה היא חברה חזקה

מדד ההכללה ה-4 של אנשים עם מוגבלות שכלית בחברה הישראלית

חלק א': עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית סקר בציבור הרחב סקר בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית

כתיבה ועריכה: ד"ר שירלי ורנר - בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד,
האוניברסיטה העברית בירושלים
עו"ד נועה בן צבי - מנהלת מחלקת סנגור משפטי ומיצוי זכויות, אקים ישראל
עו"ד נועה ביתן - יועמ"ש סנגור ורכזת מרכז מידע, אקים ישראל

הסקר בציבור בוצע על ידי "שווקים פנורמה" - מדדים ומחקרי שוק - ייעוץ למהלכי שיווק, מיתוג ואסטרטגיה

חלק ב': מדד ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית בערים בישראל

כתיבה ועריכה: עו"ד נועה בן צבי - מנהלת מחלקת סנגור משפטי ומיצוי זכויות, אקים ישראל
עו"ד נועה ביתן - יועמ"ש סנגור ורכזת מרכז מידע, אקים ישראל
לאה ברקמן פורת - מנהלת האגף לסנגור קהילתי, אקים ישראל

ניהול ועריכה: סיגל פרץ יהלומי - מנכ"לית אקים ישראל

תודה מיוחדת לראשי הערים ואגפי הרווחה והחינוך בעיריות על שיתוף הפעולה
תודות לאמיר קובלסקי ולצוות העובדים הסוציאליים ורכזי הסנגור של אקים ישראל על
הסקר בקרב האנשים עם המוגבלות השכלית.

עריכה לשונית - אסנת גזית

עריכה גרפית - לימור עציון www.graphlim.com

הבאה לדפוס: אבי מספין, דובר אקים

דפוס: קובי רן

אקים ישראל, תל אביב, פברואר 2016

"היחידים השייכים לקהילה משלימים אלו את אלו. בכל אדם יש משהו מיוחד במינו, נדיר, שאינו ידוע לאחרים; לכל יחיד יש משהו מיוחד לומר, צבע מיוחד להוסיף לקשת הצבעים הקהילתית. לפיכך, כאשר מצטרף האדם הבודד לקהילה, הוא מוסיף מימד חדש למודעות הקהילה. הוא תורם משהו, ששום אדם אחר לא יכול לתרום. הוא מעשיר את הקהילה. **אין לו תחליף**".
(הרב יוסף דב סולבייצ'יק)

שלום רב,

מדד ההכללה של אקים, אותו השקנו בשנת 2013, הנו מדד חברתי הבוחן מדי שנה את עמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית ואת מדיניות השלטון המקומי בערים בישראל כלפיהם. במדד זה (הרביעי במספר), לראשונה בחנו לא רק את עמדות הציבור הרחב, אלא גם את עמדותיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית והערכתם ורגשותיהם לגבי יחס הציבור כלפיהם.

הממצאים מרתקים, שכן לצד שיפור מתמיד בעמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות, 10% מהמשתתפים בסקר חושבים שאדם עם מוגבלות שכלית עשוי להיות **מסוכן** (לעומת 15% במדד 3, 24% במדד 2 ו-22% במדד 1). בנוסף, למרות עדות המשתתפים בסקר הציבור על עצמם, שהם רואים באנשים עם מוגבלות שכלית אנשים שווים זכויות שצריכים להיות משולבים בקהילה, עולה כי האנשים עם מוגבלות שכלית חווים זאת אחרת. האנשים מדווחים על השפלות וביזוי, ודבריהם אלה קורעי לב. דומה כי נוצר מצב שאין זה פולטיקלי קורקט לדבר סרה בשילובם של האנשים עם המוגבלות, אך כנראה שבפועל (כך עולה מסקר האנשים עצמם) הדבר עדיין לא בא לידי ביטוי מעשי.

עוד נציין, כי לצד השיפור, עדיין גם במדד זה 25% מהמשתתפים חשבו שעל האנשים עם המוגבלות השכלית להיות **במסגרת נפרדת** (לעומת 30% במדד 3, 43% במדד 2 ו-31% במדד 1). זהו נתון ששומה על כולנו לעמול לשנותו, ולהפנים שכל אדם נברא בצלם והוא חלק בלתי נפרד מקהילתו.

ועוד נקודה חשובה: במדד הרביעי 57% מהאנשים מרגישים רגש **רחמים** כלפי האנשים (במדד 3 52%, במדד 2 69% ובמדד 1 63%). כמו כן, 33% מהאנשים עם מוגבלות שכלית דיווחו כי אנשים מדברים אליהם כאל ילדים. אנו מעריכים כי הדבר קורה בשל ראיית המוגבלות כחזות הכל. כלומר, האנשים לא רואים את האדם עצמו הניצב מולם, בגובה העיניים כשווה להם, אלא כל שהם רואים הוא את המוגבלות. תפיסה זו תשתנה ככל שאנשים יחשפו לאנשים עם מוגבלות. היכרות מוקדמת, כך מוכיח שוב גם מחקר זה, תעשה את כל ההבדל. אקים פועלת לשנות תפיסה חברתית זו - מפטרנליזם כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית לתפיסת כבוד האדם וחירותו. אמונתנו היא כי חברה שתכבד כל אדם תהיה חברה טובה יותר. חברה מכלילה היא חברה חזקה.

באשר לחלק השני של המדד, הערכתנו וברכותינו לערים **רעננה, ירושלים, כפר סבא, אשדוד וראשון לציון**, אשר נמצאו כערים מובילות במדדי ההכללה הקודמים וממשיכות להוביל גם במדד ההכללה הרביעי, בעשייה למען הכללת אנשים עם מוגבלות שכלית. ברכות גם לעיר **נתניה**, שהשנה הצטרפה לערים אלה ונמצאה מובילה.

לסיום, אנו מבקשים להודות מקרב לב ל**ד"ר שירלי ורנר** מהאוניברסיטה העברית בירושלים, על בניית שאלוני המחקרים, ניתוח הנתונים וכתובת ממצאי המחקר; תודה לכל **ראשי הערים ומנהלי אגפי הרווחה והחינוך** בעיריות, אשר שיתפו עמנו פעולה. כמו כן, תודתנו נתונה לעו"ד **נועה בן צבי**, מנהלת מחלקת סנגור משפטי ומיצוי זכויות באקים ישראל, ולעו"ד **נועה ביתן**, יועמ"ש סנגור ומרכזת מרכז המידע באקים ישראל, על עבודתן המקצועית בהכנת מדד ההכללה.

בברכה,

סיגל פרץ יהלומי
מנכ"לית אקים ישראל

עמי אילון
יו"ר אקים ישראל

חלק א: עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית

9	.....	תקציר ממצאי מדדי ההכללה הקודמים
10	.....	תקציר ממצאי מדד ההכללה ה-4
12	.....	ניתוח ממצאי הסקרים במדד ההכללה ה-4
13	.....	המחקר
14	.....	סקר עמדות הציבור הרחב כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית
24	.....	סקר תפיסת עמדות הציבור על ידי אנשים עם מוגבלות שכלית

חלק ב: מדד ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית בערים בישראל

35	.....	רקע
37	.....	קריטריונים לבחינת ההכללה בערים
39	.....	ממצאי מדד ההכללה בערים

עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית

סקר בציבור הרחב סקר בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית

ד"ר שירלי ורנר - בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברואלד,
האוניברסיטה העברית בירושלים
עו"ד נועה בן צבי - מנהלת מחלקת סנגור משפטי ומיצוי זכויות, אקים ישראל
עו"ד נועה biten - יועמ"ש סנגור ורכזת מרכז המידע, אקים ישראל
שווקים פנורמה - מדדים ומחקרי שוק - ייעוץ למהלכי שיווק, מיתוג ואסטרטגיה
האגף לסנגור קהילתי ואגף מערכי דיור אקים ישראל

בשנת 2013 (תשע"ג) אקים ישראל יזמה פיתוחו של **מדד הכללה** (inclusion) של אנשים עם מוגבלות שכלית בחברה הישראלית. מדד ההכללה בוחן את השינוי בעמדות הציבור הישראלי ביחסם כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית מדי שנה, ומדרג את עמדות הציבור הרחב בישראל כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית בתחומים שונים (רגשות ומחשבות ודרכי התנהגות במפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית, דעות לגבי יכולותיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית, חסמים המונעים שילוב ועוד).

בשנה זו, **לראשונה, ערכנו סקר גם בקרב האנשים עם המוגבלות השכלית עצמם**, במטרה לבחון כיצד הם מעריכים את עמדות הציבור הרחב כלפיהם, ומהן תחושותיהם לגבי התנהגות הציבור כלפיהם. דוח זה יפרט את ממצאי שני המחקרים האלו.

מדד ההכללה ה-1

במדד 1 העמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית נבחנו תוך השוואה לעמדות הציבור בישראל כלפי אנשים עם מוגבלות פיזית. ממצאי המדד עלה כי **יחס החברה כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית שלילי יותר מאשר יחסה של החברה כלפי אנשים עם מוגבלות פיזית**.

מדד ההכללה ה-2

במדד 2 בחנו את עמדות הציבור ביחס לאנשים עם מוגבלות שכלית תוך השוואה בין עמדות הנבדקות באופן ישיר (כיצד האדם הנשאל חושב/ מרגיש/ מתנהג), לעומת עמדות הנבדקות באופן עקיף - השלכתי (כיצד האדם הנשאל חושב שאדם אחר היה חושב/ מרגיש/ מתנהג), וכן ערכנו השוואה ביחס לעמדות הציבור במדד 1.

במדד 2 הביעו המשתתפים **דעות שליליות יותר כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית ביחס למדד 1** (31% מהמשתתפים במדד 2 חששו שאדם עם מוגבלות שכלית עלול להיות אגרסיבי כלפיהם, לעומת 25% במדד 1. 43% מהמשתתפים במדד 2 חשבו שאדם עם מוגבלות שכלית צריך להיות **במסגרת נפרדת**, לעומת 31% במדד 1). עוד נמצא כי **העמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית שליליות יותר בגרסה ההשלכתית, לעומת הגרסה הישירה**.

מדד ההכללה ה-3

בהשוואה בין ממצאי המדדים עלה כי קיים **שיפור בעמדות הציבור במדד 3 לעומת מדד 2, וכי היו עמדות טובות יותר או דומות לאלו שנמצאו במדד 1**.

במדד 3 בחנו האם קיימים הבדלים בין העמדות של משתתפים אשר מתגוררים באחת מארבע הערים המכלילות במדד 2: דימונה, רעננה, ירושלים ואשדוד, לעמדות המשתתפים המתגוררים בשאר היישובים. וכן נבדק האם קיימים הבדלים בין עמדותיהם של משתתפים צעירים (גילאי 18-34) למשתתפים מבוגרים יותר (בני 35 ומעלה).

לא נמצאו פערים משמעותיים - הן בין תושבי הערים המכלילות לתושבי שאר היישובים, והן בין המשתתפים מקבוצות הגיל השונות.

תקציר ממצאי מדד ההכללה ה- 4

סקר בקרב הציבור הרחב

מחשבות

- פחות משתתפים דיווחו כי הם חושבים שאדם עם מוגבלות שכלית עשוי להיות **אגרסיבי** (14% במדד זה), וזאת ביחס לשלושת המדדים הקודמים (18% במדד 3, 31% במדד 2 ו-25% במדד 1).
- פחות משתתפים דיווחו כי הם חושבים שאדם עם מוגבלות שכלית עשוי להיות **מסוכן** (10% במדד זה), וזאת ביחס לשלושת המדדים הקודמים (15% במדד 3, 24% במדד 2 ו-22% במדד 1).
- יותר משתתפים (93% במדד זה) דיווחו כי הם חושבים שיוכלו לגרום לאדם עם המוגבלות השכלית **להרגיש יותר בנוח**, וזאת ביחס למדד 3 (88%) ולמדד 2 (89%).
- פחות משתתפים דיווחו **שישמחו להכיר אדם עם מוגבלות שכלית** - 60% במדד זה, לעומת מדד 3 (57%), ובדומה למדד 2 (58%) ומדד 1 (74%).
- פחות משתתפים סבורים כי האדם צריך להיות **במסגרת נפרדת** - 25% במדד זה, לעומת 30% במדד 3, 43% במדד 2 ו-31% במדד 1.

רגשות

- פחות משתתפים דיווחו על **רגשות אשר מעידים על תחושות של דחק חברתי** (ביישנות, מבוכה, חוסר נוחות וחוסר אונים) במפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית ביחס למדדים 1 ו-2 בלבד. כך למשל, 8% מהמשתתפים דיווחו על **מבוכה** במפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית במדד זה, לעומת 13% במדדים 1 ו-2.
- 57% מהמשתתפים במדד זה דיווחו על **רחמים** כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית לעומת, 52% במדד 3, 69% במדד 2 ו-63% במדד 1.
- יותר אנשים דיווחו על תחושת **נינוחות** בעת מפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית (77% במדד זה לעומת 63% במדד 3).

התנהגות

- מיעוט משתתפים דיווחו על **התנהגות הימנעותית או מתרחקת** ביחס לאנשים עם מוגבלות שכלית, ויש שיפור במרבית הפריטים המפרטים סוגי התנהגות זו ביחס לשלושת המדדים הקודמים. 3% במדד 4 השיבו כי יעדיפו לשקוע בקריאת עיתון, לעומת, 6% במדד 3, 9% במדד 2 ו-7% במדד 1.
- לא נמצאו הבדלים בדיווח על **התנהגות של הצעת עזרה** ביחס לכל המדדים הקודמים.

קרבה חברתית

- יש שיפור בכל **רכיבי הקרבה החברתית (להיות שכן, לעבוד באותו חדר, לקבל שירות בבית קפה ולהיות חבר)** - רק ביחס למדד השני. כך למשל, בשאלה: האם תהיה מוכן להיות שכן של אדם עם מוגבלות שכלית? 90% השיבו בחיוב במדד זה, לעומת 81% במדד 2.
- 88% דיווחו כי **יסיכמו שהילד שלהם ילמד באותה כיתה עם ילד עם מוגבלות שכלית** (השאלה נשאלה לראשונה במדד זה).

תפיסת הזכויות של אנשים עם מוגבלות שכלית בציבור

- בארבעה מתוך פריטי הזכויות **(להתחתן, להצביע בבחירות, אישור לקבלת טיפול רפואי, זכויות שוות)** אין הבדל בממצאי מדד 4 ביחס לשלושת המדדים הקודמים.
- יותר משתתפים במדד זה דיווחו על תמיכה בזכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית **להשתתף בפעילות פנאי בקהילה** (98%) ביחס למדד 2 ולמדד 3 (96% בשני המדדים).
- פחות משתתפים דיווחו על תמיכה בתפיסת הזכות של אנשים עם מוגבלות **להביא לעולם ילדים** - 61% במדד זה, לעומת 68% במדדים 2 ו-3 ו-69% במדד 1.
- 77% תומכים בזכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית **להצביע בבחירות**, בדומה לאחוזי התמיכה שהיו בזכות זו גם במדדים הקודמים (80% במדד 3, 82% במדד 2 ו-79% במדד 1).

היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית

בככל המדדים הקודמים, נמצא כי להיכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית יש השפעה חיובית ברוב המרכיבים שנבדקו:

- **במרכיב הרגשי** - משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, מדווחים על **פחות רגשות של ביישנות, מתח ומבוכה, יותר רגשות נינוחות**. כך למשל, 80% מהמשתתפים שיש להם היכרות מוקדמת דיווחו על הרגשת **נינוחות** במפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית, לעומת 73% מהמשתתפים שאין להם היכרות מוקדמת אשר דיווחו על הרגשה זו, ו-6% מהמשתתפים שיש להם היכרות עם אדם עם מוגבלות שכלית דיווחו על תחושת **מבוכה** במפגש עם מוגבלות שכלית, לעומת 11% מהמשתתפים שאין להם היכרות מוקדמת אשר דיווחו על תחושת מבוכה במפגש.
- **במרכיב המחשבות** - משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, דיווחו על **מידה רבה יותר של הסכמה עם המחשבות כי ישמחו להכיר את האדם** (66%), לעומת משתתפים שאין להם היכרות מוקדמת (51% מהם דיווחו שישמחו להכיר), **וכי יחשבו שהוא נראה ידידותי ויוכלו לגרום לו להרגיש יותר בנוח וכי האדם נראה מעניין, ופחות משתתפים חשבו שלא ידעו מה האדם מצפה מהם או איך עליהם לענות לו**.
לא נמצאו הבדלים בהתחשב בהיכרות המוקדמת באשר לתפיסת מידת המסוכנות.
- **במרכיב ההתנהגות** - משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, דיווחו פחות על ההתנהגות של מציאת **תירוץ בכדי לעזוב**, ודיווחו על **מידה רבה יותר של רצון לשאול את האדם אם הוא זקוק לדבר מה**.
- **במרכיב הקרבה החברתית** - משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, דיווחו על נכונות רבה יותר לכל סוגי **הקרבה החברתית** (מגורים בשכנות, חברות, לקבל שירות בבית קפה, לעבוד באותו חדר וללמוד באותה כיתה). כך למשל, 76% מהמשתתפים שיש להם היכרות מוקדמת, דיווחו על נכונות להיות **חבר** של אדם עם מוגבלות שכלית, לעומת 56% מהאנשים שאין להם היכרות מוקדמת.
- **במרכיב הזכויות** - משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, דיווחו על **הסכמה רבה יותר עם כל סוגי הזכויות הספציפיות** (להשתתף בפעילות פנאי בקהילה, לתת את אישורם לטיפול רפואי, להתחתן, להצביע בבחירות ולהביא ילדים).

סקר בקרב האנשים עם המוגבלות השכלית

התנהגות ויחס של הציבור כלפיהם:

48% מהמשתתפים בסקר נחשפו לכך שאנשים **צחקו עליהם או הצביעו עליהם ברחוב**, 41% מעידים על **חוסר נכונות של אנשים להיות שכנים שלהם** ו-33% נחשפו ל**התייחסות אליהם כאל ילדים**.

תפיסת הזכויות:

94% מהמשתתפים השיבו כי יש להם **זכות להצביע בבחירות לכנסת** ו-81% דיווחו כי הם סבורים שהציבור **חושב שטוב שיש להם זכות להצביע בבחירות**. 64% מהמשתתפים דיווחו כי **לא מרשים להם להחליט לבד על בריאותם**.

הבדלים בין המשתתפים הגרים בבית משפחתם, בדרך כלל עם ההורים, לבין משתתפים הגרים בדוור תומך (דירות או הוסטלים) בקהילה:

נמצא כי יותר אנשים אשר מתגוררים בדוור תומך בקהילה (הוסטלים ודירות) דיווחו על כך שאחרים **מעליבים אותם** (23% בהוסטלים ו-22% בדירות), לעומת אנשים אשר מתגוררים בבית הוריהם (7%). כמו כן, יותר אנשים אשר מתגוררים בדוור תומך בקהילה (הוסטלים ודירות) דיווחו על כך **שלא מרשים להם להחליט לבד על הבריאות שלהם** (75% בהוסטלים ו-61% בדירות), בהשוואה לאנשים אשר מתגוררים בבית הוריהם (31%).

ניתוח ממצאי הסקרים במדד ההכללה ה-4

מהתבוננות בממצאי הסקרים במדד 4, שבחן הן את עמדות הציבור והן את עמדות האנשים עם המוגבלות השכלית עצמם, כאמור, ניתן לראות כי:

קיים פער בין העמדות עליהן מדווח הציבור לאופן בו האנשים עם המוגבלות השכלית חווים את יחס הציבור כלפיהם

בעוד שבסקר הציבור הרחב המשתתפים מדווחים על עמדות חיוביות ועל שיפור במרבית מרכיבי העמדות ביחס לאנשים עם מוגבלות שכלית לאורך השנים, האנשים עצמם מדווחים כי נחשפו להתנהגות פוגענית (אנשים שצוחקים ומצביעים עליהם, התעלמות מהם, אנשים שקוראים להם בשמות מעליבים ומתייחסים אליהם כאל ילדים). ממצא זה תואם את ממצאי מדד 2, בו מצאנו פער בין העמדות של משתתפים אשר נשאלו מה לדעתם עמדותיו ויחסו של אדם אחר כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית, לעומת האנשים אשר נשאלו באשר לעמדות וליחס שלהם. העמדות עליהם דיווחו המשתתפים, כאשר הם ייחסו את התשובות לאדם אחר, היו שליליות יותר. נראה כי הציבור נוטה לדווח על עמדות חיוביות יותר מאלה שהוא נוקט בפועל.

לא מסוכן אבל נפרד!

למרות השיפור בעמדות הציבור (למשל, פחות משתתפים חושבים שאדם עם מוגבלות שכלית עלול להיות אגרסיבי או מסוכן, ויותר משתתפים מרגישים נינוחים במפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית), עדיין רבע מהמשתתפים בסקר סבורים כי אנשים עם מוגבלות שכלית צריכים להיות **במסגרות נפרדות**. התמונה המצטיירת היא שעל אף השיפור בעמדות, הדרך להכללתם של האנשים בתוך הקהילה עודנה ארוכה.

תפיסת החסד והרחמים, לעומת תפיסת האדם עם המוגבלות השכלית בגובה העיניים

למעלה ממחצית מהמשתתפים בסקר בציבור הרחב במדד 4 (57%) דיווחו כי הם חשים **רחמים** כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. נתון זה הינו שיפור ביחס למדד 2 (69% חשו רחמים) ולמדד 1 (63% חשו רחמים), אך עדיין מצביע על תפיסת החסד והרחמים ביחס לאנשים עם מוגבלות. תפיסה זו מנוגדת לתפיסה הערכית אותה אנו מבקשים לקדם, לפיה היחס לאדם עם מוגבלות שכלית צריך להיות כאל כל אדם, בגובה העיניים - תפיסה הרואה את האדם עצמו ולא את מוגבלותו.

חשיפה להתנהגות פוגענית - ההבדל בין אנשים המתגוררים בבית המשפחה לאנשים המתגוררים בדוור תומך בקהילה

אנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בדוור תומך בקהילה (הוסטלים ודירות) מדווחים הרבה יותר על התנהגות פוגענית ומעליבה כלפיהם, וזאת לעומת אנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בבית המשפחה. ניתן לשער כי עצם ההתנהלות בקהילה בקבוצה גדולה של אנשים עם מוגבלות שכלית מושכת יותר תשומת לב ביחס להתנהלות של אדם כיחיד או בקרב משפחתו.

חשיבות ההיכרות המוקדמת עם אנשים עם מוגבלות שכלית

להיכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית יש השפעה חיובית על העמדות כלפיו, בכל המרכיבים שנבדקו: רגשות, מחשבות, התנהגות, נכונות לקרבה חברתית ותפיסת הזכויות של האנשים.

שאלות המחקר: מטרת המחקר המלווה את המדד ה-4 הייתה לבחון שתי שאלות עיקריות:

1. האם חלו שינויים בעמדות הציבור הישראלי כלפי אנשים עם מוגבלת שכלית במדד זה לעומת נתונים אשר פורסמו במסגרת המדדים הקודמים?

2. מה אנשים עם מוגבלות שכלית עצמם חושבים לגבי עמדות הציבור כלפיהם וכיצד הם תופסים את התנהגות הציבור כלפיהם?

בכדי לבחון שתי שאלות מחקר אלו, נערכו שני מחקרים שונים:

- **המחקר הראשון -** דומה למדדי ההכללה הקודמים, ובוחן את עמדות הציבור הרחב בישראל כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית בנושאים שונים (רגשות, מחשבות ודרכי התנהגות במפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית, ותפיסות אודות זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית).

- **המחקר השני -** בוחן את עמדותיהם של האנשים עם המוגבלות השכלית עצמם - האופן שבו אנשים עם מוגבלות שכלית חשים שאחרים בציבור הרחב תופסים אותם ואיך מתנהגים כלפיהם.

דוח זה יפרט את ממצאי שני מחקרים אלו.

סקר עמדות הציבור הרחב כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית

מדגם המחקר: עבור מדד 4 נבחר מדגם אקראי של **660 משתתפים** בגילאי 18 ומעלה. במחקר השתתפו 320 גברים ו-340 נשים. מתוך המשתתפים, 578 שייכים למגזר היהודי, 76 למגזר הערבי ו-6 אחרים סירבו להשיב לשאלה זו.

כלי המחקר: במחקר נעשה שימוש בשאלון אשר הועבר למשתתפים בראיון טלפוני (בעברית, רוסית וערבית) בכדי להעריך עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. השאלון כלל 50 שאלות, אשר התחלקו לשלושה סוגים:

1. תגובה לפנייה של אדם עם מוגבלות שכלית: בתחילת הראיון המראיין מבקש מהמשתתפים לתאר לעצמם סיטואציה שבה הם נמצאים במקום ציבורי, למשל בתחנת אוטובוס, בבית קפה או בתור לקולנוע, כאשר בחורה/בן/בת 30 עם מוגבלות שכלית פונה אליהם בשאלה. המשתתפים התבקשו להשיב על מספר שאלות המיועדות למדוד את תגובתם אל הבחורה/ה. בעוד שבמדדים הקודמים כלל המשתתפים (גברים ונשים) נתבקשו להשיב על תיאור מקרה אודות בחור, במדד הנוכחי נעשתה התאמה לפי מגדר המשיב, כאשר גברים נתבקשו להשיב לתיאור מקרה אודות בחור, ונשים - לתיאור מקרה אודות בחורה. הפריטים שנשאלו לגביהם מודדים את **מחשבותיהם** (9 פריטים), **תחושותיהם** (13 פריטים), **התנהגותם** (6 פריטים) ואת **מידת נכונותם לקרבה חברתית** עם הבחורה/ה (5 פריטים). השינוי היחיד בפריטים אלו לעומת המדדים הקודמים היה בהוספת השאלה "באיזו מידה תהיה מוכן שהילד שלך ילמד בכיתה עם ילד עם מוגבלות שכלית?" אל רשימת השאלות המיועדות למדוד נכונות לקרבה חברתית (כלומר 5 פריטים מסוג זה, לעומת 4 במדדים קודמים). תשובות המשתתפים מדורגות על סקאלה של 1 עד 5, כאשר 1 = במידה מועטה או כלל לא, ו-5 = במידה רבה מאוד.

2. זכויות: המשתתפים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם לכל אחת מחמש שאלות המתייחסות לזכויות ספציפיות של אנשים עם מוגבלות שכלית: הזכות להשתתף בפעילות פנאי, הזכות לתת הסכמה לטיפול רפואי, הזכות להתחתן, הזכות להביא ילדים לעולם והזכות להצביע בבחירות. פריט שישי בחלק זה מתייחס לזכויותיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית באופן כללי: "צריכות להיות זכויות שוות כמו לכל אחד אחר". ההבדל היחיד בחלק זה לעומת המדדים הקודמים היה בהסרת השאלה לגבי "הזכות לקיים יחסי מין". המשתתפים התבקשו לדרג את תשובתם על סקאלה של 1 עד 5, כאשר 1 = כלל לא מסכים, ו-5 = מסכים בהחלט.

3. הרקע הדמוגרפי: כלל מידע אודות מין, גיל, השכלה, הכנסה, היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית ומידת הידע של המשיב לגבי מוגבלות שכלית.

מרכיב המחשבות:

כפי שניתן לראות בטבלה 1, במדד 4 המחשבה שאיתה הסכימו הכי הרבה משתתפים הייתה כי הם יוכלו לגרום לאדם להרגיש יותר בנוח (93%) וכי הוא נראה ידידותי (84%).

10% חשבו שהאדם עשוי להיות מסוכן לאחרים, 14% חשבו שהאדם עשוי להיות אגרסיבי כלפיהם, 25% סברו כי אדם עם מוגבלות שכלית זקוק למסגרת נפרדת, 53% סברו כי הם אינם יודעים למה אדם זה מצפה מהם ו-33% סברו כי לא ידעו כיצד לענות לאדם.

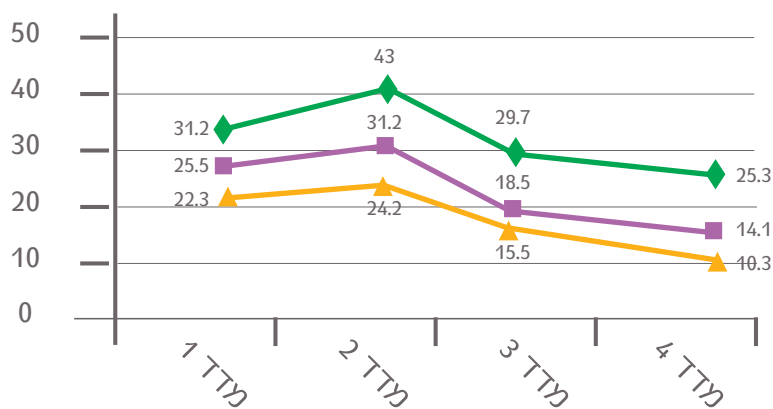
בשבעה מתוך תשעת הפריטים נמצאו הבדלים בין המדדים השונים: במדד 4 פחות משתתפים דיווחו על אמונה כי האדם עשוי להיות מסוכן לאחרים או אגרסיבי כלפיהם, פחות חשבו שהאדם זקוק למסגרת נפרדת ופחות חשבו כי לא ידעו כיצד לענות לאדם. כמו כן, משתתפים רבים יותר במדד 4 דיווחו כי יוכלו לגרום לאדם להרגיש יותר בנוח. לצד זאת, יותר משתתפים במדד 4, לעומת מדד 3, סברו כי לא ידעו למה האדם מצפה מהם ופחות משתתפים ביחס למדד 1 דיווחו כי ישמחו להכיר את האדם.

טבלה 1 - אחוז המשתתפים אשר דיווחו על הסכמה עם פריטי מחשבות (%)

המחשבה	מדד 1	מדד 2	מדד 3	מדד 4	בדיקת ההבדלים בין המדדים (one-way anova)
תחשוב שיהיה מסוכן לאחרים	22.3	24.2	15.5	10.3	שיפור בהשוואה לשלושת המדדים
תחשוב שיהיה אגרסיבי כלפיך	25.5	31.2	18.5	14.1	שיפור בהשוואה לשלושת המדדים
תחשוב שחייב להיות במסגרת נפרדת	31.2	43.0	29.7	25.3	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
לא תדע איך לענות לאדם	37.5	38.9	33.9	33.2	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
לא תדע מה האדם מצפה ממך	47.8	54.1	41.3	53.2	הרעה בהשוואה למדד 3
תשמח להכיר את האדם	74.1	58.2	57.3	60.7	הרעה בהשוואה למדד 1
תחשוב שהאדם נראה מעניין	67.4	66.9	66.1	66.9	אין הבדלים
תחשוב שהאדם נראה ידידותי	84.7	85.5	80.5	83.8	אין הבדלים
תחשוב שתוכל לגרום לאדם להרגיש יותר בנוח	92.9	89.2	88.2	93.2	שיפור בהשוואה למדדים 1 ו-2

הערות: (1) האחוזים בטבלה כוללים משתתפים אשר דיווחו על כל פריט במידה בינונית, רבה ורבה מאוד. (2) ההשוואה בין המדדים בעמודה האחרונה אינה מבוססת על הפער באחוזים בלבד, אלא כוללת גם השוואה של ממוצע כל התשובות בסקאלה (1 = כלל לא מסכים, עד 5 = מסכים בהחלט), ולפיכך ייתכן מצב שבו הבדל באחוזים אינו עולה לכדי שינוי סטטיסטי מובהק.

תרשים 1 - מחשבות: הבדלים במספר פריטים לאורך השנים

◆ חייב להיות במסגרת אחרת ■ יהיה אגרסיבי כלפיך ▲ מסוכן לאחרים

מרכיב הרגשות:

באופן כללי, הממצאים המוצגים מצביעים על כך שבמרכיב הרגשי המשתתפים במדד 4 הביעו תחושות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית.

75% חשו נינוחים ליד אדם עם מוגבלות שכלית, ו-13% חשו חוסר אונים ליד אדם עם מוגבלות שכלית. יתר הייחוסים הרגשיים (למעט רחמים) דווחו בשכיחות נמוכה מ-10% - מה שמצביע על תחושות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. כך, לדוגמה, מיעוט המשתתפים דיווחו על רגשות של בושה, אשמה, עצבנות ודחייה.

ניתן לראות שינויים אלו בטבלה 2 ובתרשימים 2 ו-3. בעוד שתרשים 2 מציג כי במדד 4 דווחו יותר על רגש של נינוחות, תרשים 3 מראה כי במקביל לשיפור זה, חלה ירידה גם בדיווח הציבור הרחב על רגשות אשר מעידים על תחושות של דחק חברתי (ביישנות, מבוכה, חוסר נוחות וחוסר אונים) בעת מפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית.

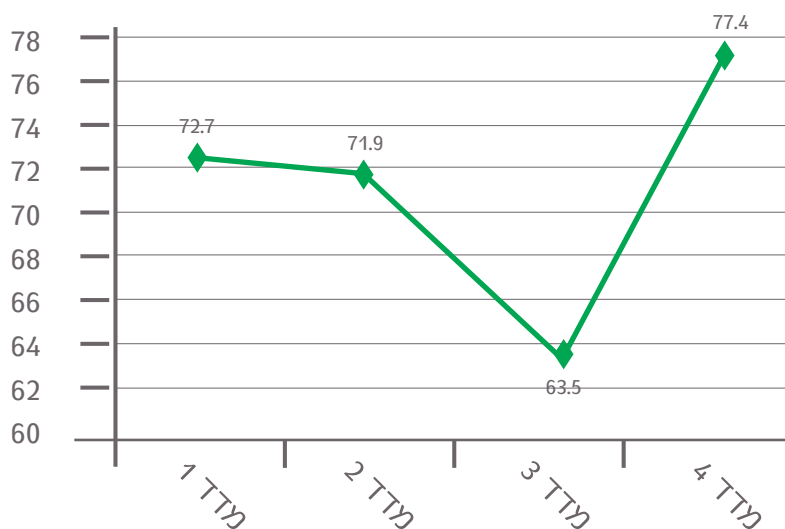

טבלה 2 - אחוז המשתתפים אשר דיווחו על הסכמה עם פריטי רגשות (%)

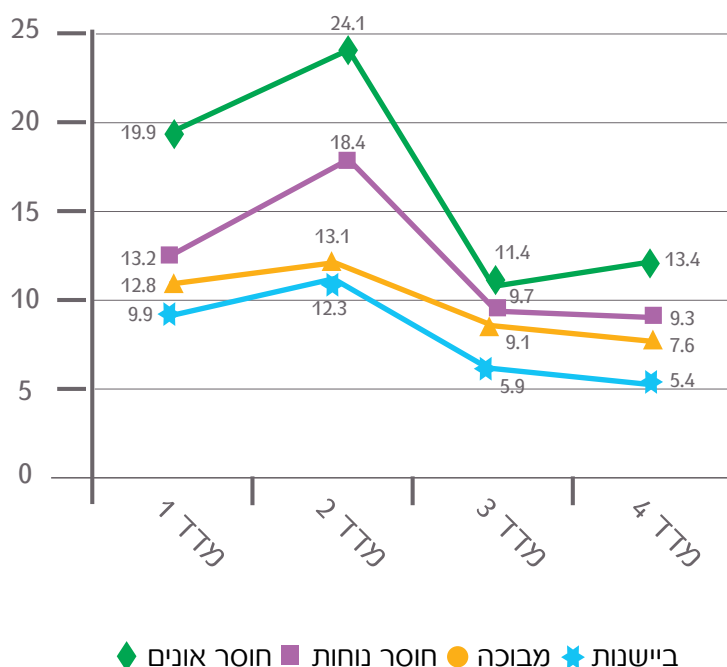
הרגש	מדד 1	מדד 2	מדד 3	מדד 4	בדיקת ההבדלים בין המדדים (one-way anova)
נינוח	72.7	71.9	63.5	77.4	שיפור בהשוואה למדד 3
רחמים	63.0	68.6	52.0	56.6	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
חוסר אונים	19.9	24.1	11.4	13.4	שיפור בהשוואה למדד ה-1 ו-2
חוסר נוחות	13.2	18.4	9.7	9.3	שיפור בהשוואה למדד 2
מבוכה	12.8	13.1	9.1	7.6	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
לחץ	8.3	14.5	9.1	6.9	שיפור בהשוואה למדד 2
פחד	11.3	10.6	7.3	6.3	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
מתח	14.2	13.8	8.3	6.3	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
בישנות	9.9	12.3	5.9	5.4	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
דחייה	4.6	5.0	4.9	3.4	שיפור בהשוואה למדד 2
עצבנות	6.3	7.6	5.2	3.1	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
אשמה	10.6	6.0	2.2	3.0	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2
בושה	7.3	6.9	4.0	2.4	שיפור בהשוואה למדד 1 ו-2

הערות: (1) האחוזים בטבלה כוללים משתתפים אשר דיווחו על כל פריט במידה בינונית, רבה ורבה מאוד.
 (2) ההשוואה בין המדדים בעמודה האחרונה אינה מבוססת על הפער באחוזים בלבד, אלא כוללת גם השוואה של ממוצע כל התשובות בסקאלה (1 = כלל לא מסכים, עד 5 = מסכים בהחלט), ולפיכך ייתכן מצב שבו הבדל באחוזים אינו עולה לכדי שינוי סטטיסטי מובהק.

תרשים 2 - נינוח: הבדלים לאורך השנים

תרשים 3 - רגשות דחק חברתי: הבדלים לאורך השנים

מרכיב ההתנהגות:

כפי שניתן לראות בטבלה 3, בממד 4 מיעוט המשתתפים (פחות מ-8% ביחס לכל אחד מסוגי ההתנהגות) דיווחו על קיומה של התנהגות המנעותית או מתרחקת כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית, כך למשל, 3% סברו כי יעדיפו לשקוע בקריאת עיתון או לעשות את עצמם לא שומעים בעת מפגש עם אדם עם מוגבלות שכלית, ו-7% סברו כי ימצאו תירוץ לעזוב את המקום או להתרחק מאותו אדם.

במקביל, יותר מ-80% השיבו כי ישאלו את האדם האם צריך דבר נוסף. בכלל פריטי ההתנהגות (מלבד התנהגות של עזרה) נרשם שיפור לאורך שנות המדד, ובעיקר תוך השוואה לממד 2. תרשים 4 מחדד הבדלים אלו על ידי הצגת שני סוגי התנהגות ספציפיים בהם נרשם השיפור הרב ביותר: להתרחק מהאדם ולעשות את עצמם לא שומע.

טבלה 3 - אחוז המשתתפים אשר דיווחו על הסכמה עם פריטי התנהגות (%)

ההתנהגות	מדד 1	מדד 2	מדד 3	מדד 4	בדיקת ההבדלים בין המדדים (one-way anova)
תשקע בקריאת עיתון	7.2	8.9	6.0	2.8	שיפור בהשוואה לשלושת המדדים
תעשה את עצמך לא שומע	6.4	8.4	6.6	3.1	שיפור בהשוואה לשלושת המדדים
תמשיך להתעסק בענייך	6.3	13.6	8.0	5.7	שיפור בהשוואה למדד 2
תמצא תירוץ שעליך לעזוב	8.0	16.3	7.7	7.5	שיפור בהשוואה למדד 2
תתרחק ממנו	9.9	18.1	9.5	7.6	שיפור בהשוואה לשלושת המדדים
תשאל אם צריך דבר נוסף	79.1	82.0	78.9	82.1	אין הבדלים

הערות: (1) האחוזים בטבלה כוללים משתתפים אשר דיווחו על כל פריט במידה בינונית, רבה ורבה מאוד. (2) ההשוואה בין המדדים בעמדה האחרונה אינה מבוססת על הפער באחוזים בלבד, אלא כוללת גם השוואה של ממוצע כל התשובות בסקאלה (1 = כלל לא מסכים, עד 5 = מסכים בהחלט), ולפיכך ייתכן מצב שבו הבדל באחוזים אינו עולה לכדי שינוי סטטיסטי מובהק.

תרשים 4 - "תתרחק ממנו" ו"תעשה את עצמך לא שומע" הבדלים לאורך השנים

מרכיב קרבה חברתית:

מעבר לייחוסים ההתנהגותיים לתיאורי המקרה, המשתתפים נשאלו גם אודות תפיסת קרבה חברתית באופן כללי כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. כפי שניתן לראות בטבלה 4, ייחוס הקרבה החברתית במדד 4 היו חיוביים:

- 70% הסכימו לקרבה חברתית של להיות חבר של אדם עם מוגבלות שכלית.
- 88% הסכימו שהילד שלהם ילמד בכיתה שבה ילד עם מוגבלות שכלית.
- 89% הביעו נכונות לקבל שירות של אדם עם מוגבלות שכלית בבית קפה.
- 90% הביעו נכונות להיות שכנים של אדם עם מוגבלות שכלית.

מתוך נתונים אלו ניכר כי סוג הקרבה החברתית המועדפת על המשתתפים הינה שכנות ולאחר מכן קבלת שירות מאותו אדם בבית קפה, בעוד שסוג הקרבה אשר בה דווח על הרצון הכי נמוך היה להיות חבר של אדם עם מוגבלות שכלית. נמצא שיפור בארבעת הייחוסים בין מדד 4 למדד 2 בלבד, אשר בו הממצאים היו נמוכים יותר מכלל המדדים האחרים.

טבלה 4 - אחוז המשתתפים הרוצים קרבה חברתית (%)

סוג הקרבה החברתית	מדד 1	מדד 2	מדד 3	מדד 4	בדיקת ההבדלים בין המדדים (one-way anova)
מוכן להיות חבר שלו	67.6	59.9	63.6	69.5	שיפור בהשוואה למדד 2
מוכן לעבוד עמו באותו חדר בעבודה	85.7	80.7	87.8	88.1	שיפור בהשוואה למדד 2
מוכן שהילד שלך ילמד בכיתה עם ילד עם מוגבלות שכלית	-	-	-	88.4	נשאל לראשונה במדד 4
מוכן לקבל ממנו שרות בבית קפה	85.6	83.4	86.0	89.4	שיפור בהשוואה למדד 2
מוכן להיות שכן שלו	85.6	81.2	86.3	90.2	שיפור בהשוואה למדד 2

הערות: (1) האחוזים בטבלה כוללים משתתפים אשר דיווחו על כל פריט במידה בינונית, רבה ורבה מאוד. (2) ההשוואה בין המדדים בעמודה האחרונה אינה מבוססת על הפער באחוזים בלבד, אלא כוללת גם השוואה של ממוצע כל התשובות בסקאלה (1 = כלל לא מסכים, עד 5 = מסכים בהחלט), ולפיכך ייתכן מצב שבו הבדל באחוזים אינו עולה לכדי שינוי סטטיסטי מובהק.

תמיכה בזכויות אנשים עם מוגבלות שכלית:

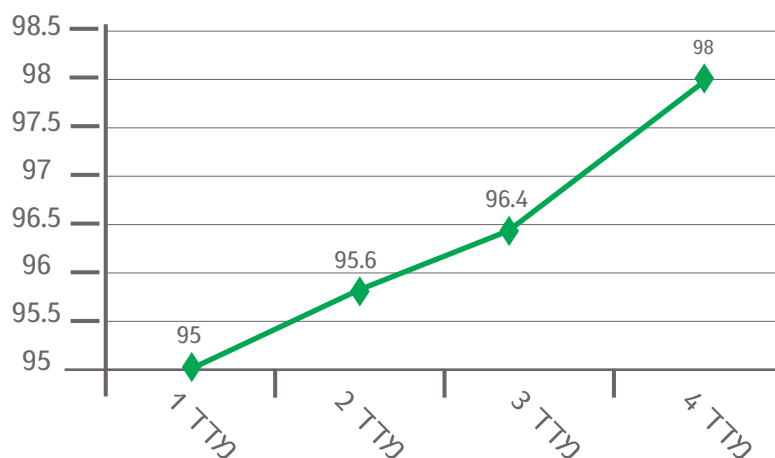
כפי שניתן לראות בטבלה 5, במדד 4 התמיכה הרבה ביותר ניתנה לזכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית להשתתף בפעילות פנאי בקהילה (98%), בעוד שהתמיכה המועטה ביותר הייתה בזכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית להביא ילדים לעולם (61%). רק בשני פריטים אלה נמצאו הבדלים בין המדדים השונים, ואלו מוצגים בתרשימים 5 ו-6.

טבלה 5 - אחוז המשתתפים אשר תמכו בכל זכות (%)

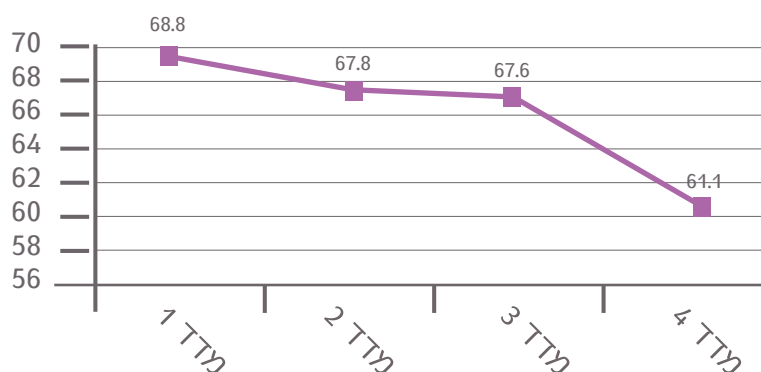
בדיקת ההבדלים בין המדדים (one-way anova)	מדד 4	מדד 3	מדד 2	מדד 1	הזכות
שיפור בהשוואה למדד 2 ו-3	98.0	96.4	95.6	95.0	צריכים להשתתף בפעילות פנאי בקהילה
אין הבדלים	95.1	94.1	95.3	95.7	זכויות שוות ככל אחד אחר
אין הבדלים	91.2	93.8	93.0	93.2	יש זכות להתחתן
אין הבדלים	77.3	80.0	82.0	78.9	זכות להצביע בבחירות
אין הבדלים	71.7	76.1	70.5	72.6	צריכים לתת אישורם בכדי לקבל טיפול רפואי
הרעה בהשוואה למדד 1	61.1	67.6	67.8	68.8	זכות להביא ילדים לעולם

הערות: (1) האחוזים בטבלה כוללים משתתפים אשר דיווחו על כל פריט במידה בינונית, רבה ורבה מאוד. (2) ההשוואה בין המדדים בעמודה האחרונה אינה מבוססת על הפער באחוזים בלבד, אלא כוללת גם השוואה של ממוצע כל התשובות בסקאלה (1 = כלל לא מסכים, עד 5 = מסכים בהחלט), ולפיכך ייתכן מצב שבו הבדל באחוזים אינו עולה לכדי שינוי סטטיסטי מובהק.

תרשים 5 - תמיכה בזכות להשתתף בפעילות פנאי בקהילה: הבדלים לאורך השנים

תרשים 6 - זכות להביא ילדים לעולם: הבדלים לאורך השנים

היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית

נבדקו ההבדלים בכלל פריטי העמדות של הציבור הרחב - בין משתתפים אשר יש להם היכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית, לבין משתתפים ללא היכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית. באשר **למרכיב הרגשי**, נמצא כי משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית, מדווחים על **פחות רגשות של ביישנות, מתח ומבוכה ויותר רגשות נינוחות**.

באשר **למרכיב המחשבות**, משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית, דיווחו על **מידה רבה יותר של הסכמה עם המחשבות כי ישמחו להכיר את האדם, יחשבו שהוא נראה ידידותי ויוכלו לגרום לו להרגיש יותר בנוח וכי האדם נראה להם מעניין**. פחות משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת חשבו שלא ידעו למה האדם מצפה מהם או איך עליהם לענות לו. **לא נמצאו הבדלים על פי היכרות באשר לתפיסת מידת המסוכנות**.

באשר **למרכיב ההתנהגות**, משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית, דיווחו על פחות הסכמה עם ההתנהגות שבה הם **ימצאו תירוץ בכדי לעזוב, ודיווחו על מידה רבה יותר של רצון לשאול את האדם אם הוא זקוק לדבר מה**.

באשר **למרכיב הקרבה החברתית**, נמצאו הבדלים בין משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת עם אדם עם מוגבלות שכלית לאלו ללא היכרות מוקדמת - בכל סוגי הקרבה החברתית. באופן ספציפי, משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, דיווחו על **הסכמה רבה ביותר לקרבה מסוג של שכנות, חברות, לקבל שירות בבית קפה, לעבוד באותו חדר וללמוד באותה כיתה**.

באשר **לזכויות של אנשים עם מוגבלות שכלית**, נמצאו הבדלים בכל פריטי הזכויות בהתבסס על היכרות מוקדמת. משתתפים אשר להם היכרות מוקדמת, דיווחו על **הסכמה רבה יותר עם זכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית להשתתף בפעילות פנאי בקהילה, לתת את אישורם לטיפול רפואי, להתחתן, להצביע בבחירות ולהביא ילדים**.

מגדר המשתתפים

בכדי לבדוק אם קיימים הבדלים בין גברים לנשים בעמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית, נבנה משתנה ממוצע לכל אחד מתחומי העמדות, כלומר: ממוצע מחשבות, רגשות, התנהגות, קרבה חברתית וזכויות. **נמצא כי גברים דיווחו על יותר מחשבות שליליות בהשוואה לנשים, גברים דיווחו על מידה רבה יותר של דפוסי התנהגות שליליים וגברים דיווחו על פחות רצון לקרבה חברתית.** לא נמצאו הבדלים בין גברים לנשים בדיווחי הרגשות שלהם או בתפיסת הזכויות שלהם.

יש להבין ממצאים אלו תוך השוואה למדדים הקודמים. באופן ספציפי חשוב להזכיר כי במדד הנוכחי כל משיב נשאל אודות אדם עם מוגבלות שכלית מאותו מין של המשיב, בעוד שבמדדים הקודמים כל המשתתפים נשאלו אודות גבר. במדד 2 ו-3 לא נמצאו הבדלים בעמדות בין גברים לנשים. במדד 1 ההבדל היחיד אשר נמצא היה במרכיב המחשבות, בו נשים דיווחו על מחשבות שליליות יותר.

סקר תפיסת עמדות הציבור על ידי אנשים עם מוגבלות שכלית

לראשונה במדד זה נערך סקר בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית, במטרה לבחון כיצד הם עצמם תופסים את ההתנהגות והיחס של הציבור כלפיהם.

מדגם המחקר: בסקר זה השתתפו 111 אנשים (53 נשים ו-58 גברים) עם מוגבלות שכלית, אשר נבחרו מתוך מסגרות לדיור תומך בקהילה (דירות והוסטלים), מסגרות תעסוקה ומסגרות פנאי. גיל המשתתפים נע בין 19 ל-75, כאשר הגיל הממוצע עמד על 42.9. מתוך המשתתפים, 99 הינם יהודים, 10 ערבים ו-2 לא ציינו את השתייכותם הדתית. רמת המוגבלות השכלית של המשתתפים נעה ממוגבלות שכלית קלה (77 משתתפים), קלה-בינונית (21 משתתפים) ובינונית (11 משתתפים). באשר למקום מגוריהם, 16 משתתפים מתגוררים בבית הוריהם, 32 בדירה בקהילה ו-63 בהוסטל בקהילה. באשר למסגרת היומית, 53 משתתפים מועסקים במפעל עבודה שיקומי מוגן (מע"ש), 21 במע"ש תעשייתי (קבוצת אנשים עם מוגבלות שכלית, מלווים במדריך, המשולבים בשוק העבודה החופשי), 4 מועסקים במע"ש בשילוב עם יציאה לעבודה בשוק החופשי (תעסוקה נתמכת), 28 מועסקים בשוק החופשי, אדם אחד במסגרת לימודית ואדם אחד בגיל הפנסיה ולא במסגרת תעסוקתית.

כלי המחקר: נעשה שימוש בשאלון אשר הותאם למענה של אנשים עם מוגבלות שכלית והועבר למשתתפים בראיון אישי פנים אל פנים. השאלות מיועדות למדוד את האופן שבו המשתתפים תופסים את התנהגותם והתייחסותם של אחרים בציבור הרחב כלפיהם. ארבעה פריטים הותאמו בהתבסס על ה-Tool to Measure Self Perceived Stigma (Ali et al., 2008). פריטים אחרים נוסחו על ידי צוות המחקר בהתבסס על סקר לציבור הרחב. כך לדוגמה, היה חשוב לצוות המחקר לכלול פריטים המתייחסים לתפיסת זכויות של אנשים עם מוגבלות שכלית (זכות להצביע בבחירות וזכות להחליט על בריאותם).

כל אחד מ-10 פריטי השאלון מתחיל עם הפתיח "האם אנשים אחרים/אנשים שהם לא כמוך...", לדוגמה "האם אנשים אחרים/אנשים שהם לא כמוך מתייחסים אליך כמו אל ילד". למשיב מוסבר שב"אנשים אחרים" הכוונה הינה לשכנים, מעסיקים, אנשים ברחוב, עובדים בחנויות שהם נכנסים אליהן, או כל אדם אחר שהם עשויים לפגוש מחוץ לביתם. לגבי כל פריט המשתתף מתבקש לדרג באם הוא מסכים לאמרה, על גבי סקאלה בת 3 אפשרויות: "כן", "לפעמים כן, לפעמים לא" ו"בכלל לא". מעבר לשלוש אפשרויות התשובה, נשמרת אפשרות נוספת למראיין לציין כי לפי הרגשתו המשיב לא הבין את השאלה.

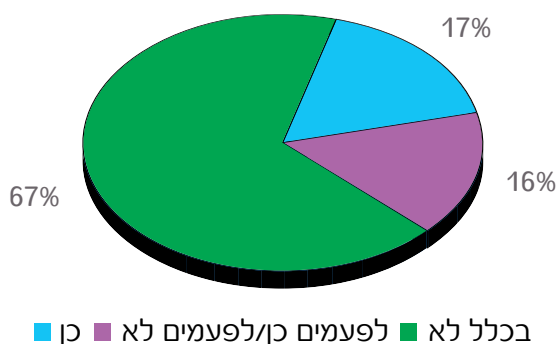
מילוי השאלון נערך על ידי אנשי מקצוע, בעלי היכרות עם אנשים עם מוגבלות שכלית (אך לא היכרות אישית עם המשתתפים עצמם), אשר במידת הצורך הנגישו את השאלות ופישטו אותן עבור המשתתפים. לבסוף, בכדי להעשיר את הידע אודות חוויות אשר עוברים אנשים עם מוגבלות שכלית בעת מפגש עם אחרים בציבור הרחב, בכל אחד מהפריטים ניתנת אפשרות למראיין להוסיף מלל הסבר מתוך הריאיון. כמו כן, בסיום השאלון המשתתפים התבקשו לתת דוגמה לאופן שבו אנשים מתייחסים אליהם בקניון, ברחוב או באוטובוס, כיצד האנשים חשבו עליהם וכיצד התנהגו כלפיהם. המראיין כתב באופן מילולי את תשובות המשיב. חשוב לציין כי שאלון המחקר הותאם על ידי אנשי מקצוע שהינם בעלי היכרות קרובה עם אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות שכלית.

המחקר אושר על ידי ועדת האתיקה של האוניברסיטה העברית בירושלים ועל ידי אגף המחקר של משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

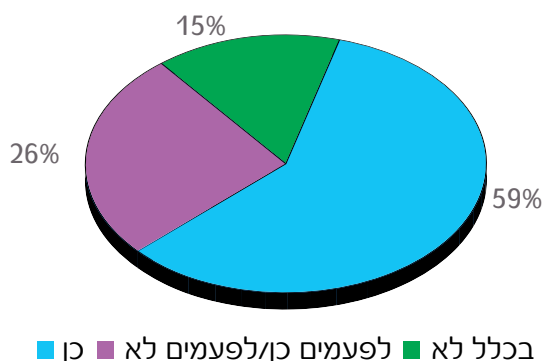

התנהגות ויחס הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית, לפי תפיסתם של אנשים עם מוגבלות שכלית:
 המשתתפים דיווחו על מגוון התייחסויות כלפיהם, כאשר ההתנהגויות אשר דווחו בשכיחות הרבה ביותר הייתה כי **צוחקים עליהם ומצביעים עליהם** ¹(48%) **ומתעלמים מהם** (46%). לאחר מכן דורגו התנהגויות אלו: **מתייחסים אליהם אחרת בגלל שהם שונים** (42%), **מבטאים חוסר רצון להיות שכנים שלהם** (41%) **וקוראים להם בשמות מעליבים** (40%). החוויות אשר דווחו בשכיחות הכי נמוכה היו **רחמים** (35%) **והתייחסות אליהם כאל ילדים** (33%).

מתייחסים אליך כמו אל ילד

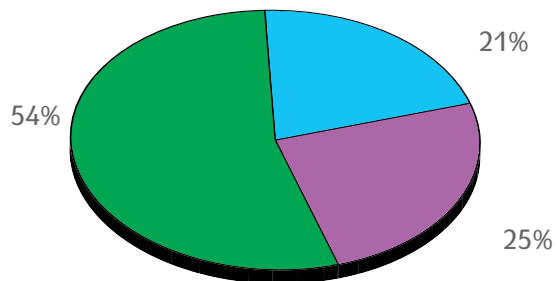

רוצים להיות שכנים של אנשים כמוך

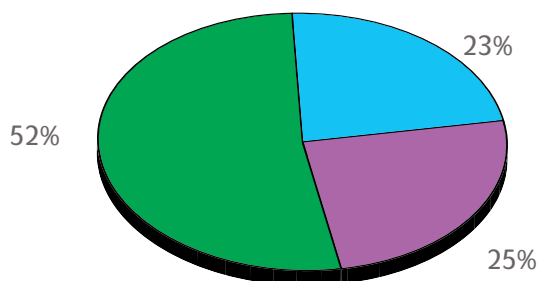
¹האחוזים המוצגים כוללים את המשתתפים שהשיבו "כן" ו- "לפעמים כן/לפעמים לא"

מתעלמים ממך

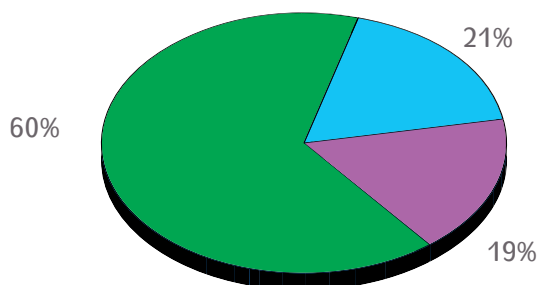
■ בכלל לא ■ לפעמים כן/לפעמים לא ■ כן

צוחקים או מצביעים עליך

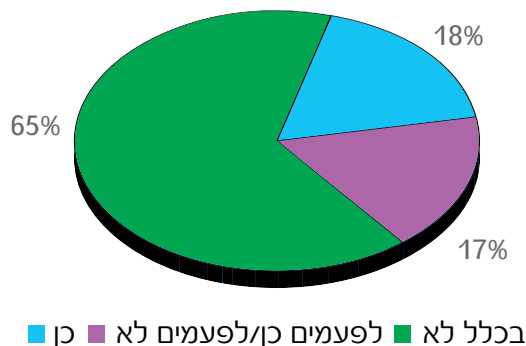
■ בכלל לא ■ לפעמים כן/לפעמים לא ■ כן

קוראים לך בשמות מעליבים

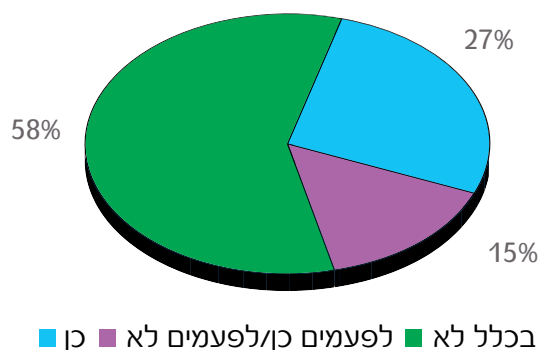

■ בכלל לא ■ לפעמים כן/לפעמים לא ■ כן

מרחמים עליך

מתייחסים אליך אחרת בגלל שאתה שונה מהם

תשובות מילוליות להמחשת תפיסת יחס הציבור כלפיהם:

התשובות המילוליות מספקות הצצה לחוויות החיים של המשתתפים בסקר, ומציגות טווח רחב של חוויות והתייחסויות - החל מ**יחס אוהד ומכבד** ועד ל**יחס שלילי ועוין**. נעשה שימוש בציטוטי המשתתפים בכדי להמחיש תפיסות אלו.

יחס אוהד ומכבד

משתתפים רבים דיווחו על **התנסויות חיוביות** עם אחרים בציבור, תחושה **שמקבלים אותם כפי שהם**, מתייחסים אליהם **בכבוד ובנועם**, דוגמאות:

- "באוטובוס הנוסעים פונים אליי יפה, אומרים לי שאני רגיל ולא מפגר, בחור יפה."
- "התייחסו אלי יפה בבית קפה, שאלו מה אני רוצה. הביאו לי תפריט. האם אני רוצה קפה או תה או קפוצ'ינו."
- "השכנים עוזרים לי, במסעדה נותנים לי כבוד ועוזרים לי."
- "הם מתייחסים אליי נכון ונחמד. מתנהגים אליי בהתאם ובנחמדות."
- "דווקא הם אוהבים אותי, בסופר אומרים לי מה נשמע, מה שלומך."
- "מתייחסים כאל בן אדם רגיל. אנחנו עובדים על סגור עצמי, מדברים על עצמנו, על זכויותינו והפעילות שלנו."

התעלמות והתרחקות

משתתפים רבים נתנו דוגמאות שונות ל**יחס שלילי** מצד אחרים. יחס זה נע מהתעלמות מהם, דרך התרחקות יזומה ועד להתנהגות שלילית בפועל, כגון **לצחוק** עליהם, **להצביע** עליהם ו**לקרוא להם בשמות**.

"לא מדברים איתי, לא מתייחסים אליי".
"לפעמים אני אומר לאנשים מְרֻחָקָא (שלום בערבית), ואז הם לא עונים לי".
"יש שכנים שלפעמים לא אומרים לי שבת שלום כשאני אומרת להם בוקר טוב, ואז זה פוגע".
"מתעלמים בגלל הצורה של הגוף שלי: איזה נערה לא יפה, נראית עקומה, היא לא חשובה".
"באוטובוס לפעמים יש אנשים שלא רוצים שאני אשב לידם".
"אני נכנסת לאוטובוס, אומרים לי: את לא תשבי, תחכי עד שנרד".
"אם אני הולך ברחוב, כולם הולכים לצד שני".

צוחקים או מצביעים עליהם

המשתתפים נתנו דוגמאות רבות לאופן שבו אחרים **צוחקים עליהם**. כמו כן, חלקם דיברו על **תגובתם להתנהגות זו, אשר לרוב כללה ניסיון להתרחק מהאדם או להתנגד לו**.

"בעבר ילדים קטנים צחקו עליי, אבל אני מייד עונה ומשתיק אותם והם נרגעים".
"עושים צחוק ממני, ואז אני בורח מהם".
"מתנהג לא יפה ומצביע עליי למרות שלא עשיתי לו שום דבר, הוא עושה לי בעיות ואני לא מתייחס".

קוראים להם בשמות מעליבים

המשתתפים נתנו דוגמאות רבות לאופן שבו אחרים **לועגים להם** וקוראים להם במילות גנאי, כגון מטומטם, מפגר ואהבל:

"אומרים: איזה מכוערת".
"הייתה פעם אישה שאמרה לי 'איזה פרצוף יש לך'. חושבים שיש לי פיגור שכלי".
"אומרים לי לפעמים קללה, מקללים, פוגעים וזה לא נעים לי, ברחוב של ההורים שלי".
"כשאני מסתובב ברחוב קוראים לי אהבל".
"אני עומד בתחנת אוטובוס וקוראים לנו בשמות גנאי, כמו מפגרים, או שואלים: מאיפה הם באו".

מרחמים עליהם

חשוב לציין כי מספר מראיינים ציינו בפני החוקרים כי החליטו שלא לשאול את המשתתפים את השאלה אודות רחמים. המראיינים עצמם חשו ששאלה זו תגרום למשתתפים לתחושת חוסר נעימות ופגיעה רגשית. רק 100 מתוך 111 משתתפים נשאלו שאלה זו, ו-35% השיבו שמרחמים עליהם. להלן מדגם מתוך התשובות שהתקבלו:

"מי שלא מכיר אותי אולי מרחם עליי".
"קרה שאמרו שאני ילד מסכן. זה חשוב שמרחמים על ילד מסכן".
"מרחמים עליי ונותנים לי ביסלי".
"בקניון מסתכלים עליי: אתה מסכן, צורה יפה יש לך. אנשים מסתכלים עליי בצורה שאני מסכן".

מתייחסים אליהם כמו לילדים

המשתתפים נתנו מספר דוגמאות לאופן שבו הם מרגישים **שאחרים מתייחסים אליהם בצורה מתיילדת**. למשל:

"אומרים לי לא להקשיב כי זה לא בשבילי".
"מספרים לי סיפורים בספרייה של ילדים קטנים בני 6".
"בעבודה לא נתנו לעבוד במטבח, אמרו שיש עובדים אחרים".

מספר משתתפים ענו: "לפעמים המדריכות", כאשר נשאלו אם מתייחסים אליהם כמו ילדים. לצד זאת, חשוב לציין כי מספר אנשים השיבו "כמו למבוגר". כלומר, הם לא חשו שמתייחסים אליהם כאל ילדים.

יחס מצד השכנים שלהם

המשתתפים נתנו גם דוגמאות ספציפיות על היחס אותו הם מקבלים מהשכנים שלהם. דבר זה חשוב לאור תופעה מוכרת של NIMBY (not in my back yard), המתייחסת למקרים בהם אנשים אינם מעוניינים שאנשים עם מוגבלות יתגוררו בקרבת מקום. כאשר נשאלו על שכניהם, **מספר רב של משתתפים ענו שאין להם כל קשר עם השכנים שלהם**. אלו שכן דיווחו על קשר עם שכניהם, נתנו תיאורים שונים, כולל:

"השכנים עוזרים לי".

"פעם אחת זרקו כוסות בכוונה ושאלתי למה עושים ככה".

"אם שומעים מישהו צועק, אז הם באים לכאן ואומרים: מה אתם צועקים, יש כאן מישהו שצועק".

"השכן שלי מתנהג אל"י יפה".

"פעם לא רצו שהדיירים יבואו לגור פה, היום הכל בסדר עם השכנים".

"פעם שברו לנו את החלון, לא אהבו אותנו פעם, היום אוהבים אותנו, לפעמים אני מדברת עם השכן כשאני רואה אותו, יש שכנה שאומרת לי שלום".

"יש שכן שלי שמתייחס יפה ואומר בוקר טוב".

עצמאות ואוטונומיה

מספר קטן של משתתפים נתנו דוגמאות אשר מהן ניתן היה להבין כי הם חשו **שמגבילים את עצמאותם ולעיתים פועלים בניגוד לרצונם**.

"אני לא הולך לבד. אני מבקש כסף ולא נותנים לי מספיק, רק 20 שקלים וזה לא מספיק לכל מה שאני רוצה".

"מתייחסים יפה, לא מקללים. אנחנו לא הולכים לבד, הולכים כמה אנשים או עם מדריך לקניון".

דוגמאות נוספות להגבלת עצמאותם עולות בתחום הבריאות, כפי שיפורט בהמשך.

סטיגמה עצמית

אמנם במחקר זה המשתתפים לא נשאלו אודות ההשפעה של יחס הציבור עליהם, אולם מדבריהם ניכר כי **חלקם הפנימו את ההתייחסות שקיבלו - דבר שהוביל לירידה בדימוי העצמי שלהם**:

"מרגיש שאני אפס, זרוק".

"כילד תמיד הרגשתי מאוד דחוי, כמבוגר לא".

תפיסת זכויות של אנשים עם מוגבלות שכלית:

לצד תפיסת המשתתפים את יחס החברה כלפיהם, הם נשאלו גם מספר שאלות הקשורות לתפיסת הזכויות שלהם. באשר לזכותם **להחליט באופן עצמאי על בריאותם**, ניכר כי זכות זו ניתנת להם לעיתים רחוקות, כאשר 64% מהמשתתפים דיווחו כי **לא מרשים להם להחליט לבד על בריאותם**.

ציטוטים מדבריהם מדגישים סוגיה זו:

"לא מרשים לי לשתות כמה קפה שאני רוצה",

"אני עצמאי, הולך לקופת חולים לבד, אבא תמיד מלווה אותי",

"בעיקר אמא קובעת לי תורים, ואם אנחנו לא מסכימות על משהו אז אנו מתייעצות יחד"

"ההורים שלי מחליטים, זה קשה, המדריכות שלי קובעות טיפול שיניים"

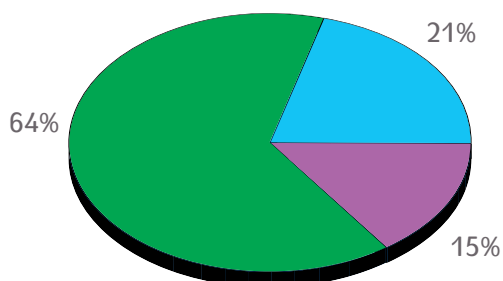
”הייתי רוצה להחליט לבד איזה תרופות לקחת, יש אחראית תרופות שאני סומכת עליה שתקפיד ולא תפספס אף כדור”, ”המנהל מחליט, קובע”,

”לרופא אני הולכת לבד, לגבי מה לאכול, יש חונכת שמחליטה בשבילי”.

מתקבל הרושם כי חלק גדול מהמשתתפים מקבלים את המצב כמות שהוא, וקיימת אצלם הציפייה כי הוריהם או צוות מסגרת הדיור שלהם הם אלו אשר צריכים לקחת אחריות על תחום זה.

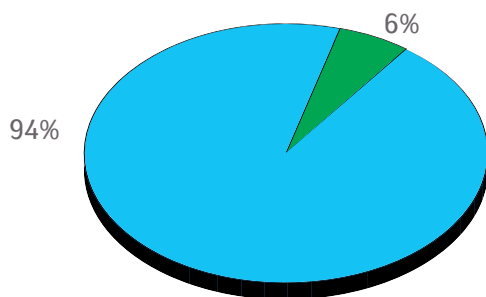
באשר לזכותם **להצביע בבחירות**, כמעט כלל המשתתפים (94%) סברו כי יש להם זכות להצביע בבחירות. ייתכן שניתן לייחס אחוזים גבוהים אלו לעבודה המרובה שנעשית בתחום זה באקים, אשר כוללת הפקה של חוברת נגישה המסבירה אודות זכות זו ואופן ההצבעה והדרכה בתחום בכלל המסגרות של אקים. לצד זאת, חלק מהמשתתפים (12%) ציינו כי אנשים אחרים בציבור לא חושבים שיש להם זכות להצביע. כך לדוגמה, נאמר: ”הם חושבים שלא, כי הם חושבים שאנחנו שונים”, ”לא אכפת לי מאנשים אחרים, לי יש את הזכות שלי, הם חושבים שאני יכולה לבחור”.

מרשים לך להחליט לבד על הבריאות שלך

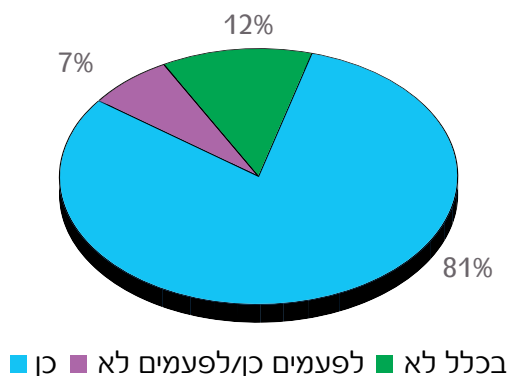
■ כן ■ לפעמים כן/לפעמים לא ■ לא

חושב שיש לך זכות להצביע בבחירות

■ כן ■ לא

אנשים אחרים חושבים שזה טוב שיש לך זכות להצביע בבחירות

הבדלים בין משתתפים אשר מתגוררים בדיוור תומך בקהילה (הוסטלים ודירות), לעומת משתתפים אשר מתגוררים בבית הוריהם:

נמצא כי יותר אנשים אשר מתגוררים בדיוור תומך בקהילה (הוסטלים ודירות) דיווחו על כך שאחרים מעליבים אותם (23% בהוסטלים ו-22% בדירות), לעומת אנשים אשר מתגוררים בבית הוריהם (7%). כמו כן, יותר אנשים אשר מתגוררים בדיוור תומך בקהילה (הוסטלים ודירות) דיווחו על כך שלא מרשים להם להחליט לבד על הבריאות שלהם (75% בהוסטלים, 61% בדירות), בהשוואה לאנשים אשר מתגוררים בבית הוריהם (31%).

הבדלים על פי רמת מוגבלות שכלית:

משתתפים שלהם מידת מוגבלות שכלית בינונית דיווחו על כך שהם חוו יותר רחמים (50%), בהשוואה למשתתפים עם מוגבלות שכלית קלה (12%) או קלה-בינונית (21%). כמו כן, פחות אנשים עם מוגבלות שכלית בינונית חשבו שיש להם זכות להצביע בבחירות (73%), בהשוואה לאנשים עם מוגבלות שכלית קלה (97%) או קלה-בינונית (94%).

חלק ב'

מדד ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית בערים בישראל

עו"ד נועה בן צבי - מנהלת מחלקת סנגור משפטי ומיצוי זכויות, אקים ישראל
עו"ד נועה ביתן - יועמ"ש סנגור ורכזת מרכז המידע, אקים ישראל
לאה ברקמן פורת - מנהלת אגף סנגור קהילתי, אקים ישראל

לרשות המקומית ולעומד בראשה יש השפעה מכרעת על יחסה של הקהילה המקומית לאנשים עם מוגבלות, וכן על מידת הכללתם של אנשים עם מוגבלות בכלל, ובפרט ביחס לאנשים עם מוגבלות שכלית, בקהילה המקומית בכל תחומי החיים.

כיום, ובחלוף למעלה מ-3 שנים ממועד אשרור אמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ע"י מדינת ישראל, המדיניות המוצהרת של משרדי הממשלה והרשויות המקומיות היא של הכללת אנשים עם מוגבלות בחברה בכל תחומי החיים. בהתאם למדיניות זו, מספרם של האנשים עם המוגבלות השכלית הצורכים שירותים בתוך הקהילה המקומית (בפרט בתחום הדיור והתעסוקה) הולך וגדל.

לצד מדיניות מוצהרת זו, אנשים עם מוגבלות שכלית מתמודדים לעיתים קרובות עם התנגדויות של תושבי השכונה להתגורר בשכונות אליהם - תופעה הקרויה בשם נימבי (NIMBY – not in my back yard). התנגדות זו נובעת בעיקר מדעות קדומות ומחשש מהלא מוכר.

הכללה של אנשים עם מוגבלות מצד הרשויות המקומיות שילוב של מדיניות המעודדת הכללה ופיתוח שירותים מכלילים לאנשים עם מוגבלות שכלית, לצד פעילויות הסברה קהילתיות לעובדי העירייה, לעסקים הפועלים בקהילה, לילדים הנמצאים במסגרות החינוך ולציבור בכללותו.

אנו עדים לעשייה מבורכת של ראשי רשויות ומחלקות העירייה, הדואגים כי בתחומי העיר או היישוב עליו הם מופקדים יוקמו מגוון ורצף שירותים לאנשים עם מוגבלות שכלית, תושבי העיר ולעיתים גם תושבי הסביבה. כמו כן, אנו עדים לעלייה בפעילויות חשיפה והטמעה של עמדות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית בקהילה המקומית (שעליה, יש לציין, טורחים גם סניפי אקים ברחבי הארץ, כמו גם עמותות רבות נוספות התומכות באנשים עם מוגבלות). יחד עם זאת, הדרך ליישום של עקרון ההכללה של אנשים עם מוגבלות בחברה, עקרון המעוגן באמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, עודנה ארוכה.

בהערת אגב נציין כי בדוח מבקר המדינה לשנת 2015 בנושא "היבטים פיזיים של מסגרות רווחה חוץ ביתיות"², ניתנה התייחסות לתפקידן של הרשויות המקומיות בהתמודדות עם תופעת הנימבי ולחשיבות של תיאום משרדי הממשלה עם השלטון המקומי בכל הקשור להקמת מסגרות דיור חדשות לאנשים עם מוגבלות. עוד צוין בדוח כי יש לפעול לפריסה הוגנת ומאוזנת של מסגרות הדיור בין היישובים השונים, וכן בתוך העיר בשכונות שונות.

על רקע האמור לעיל, אקים בודקת באמצעות מדד ההכללה, זו השנה הרביעית, את מידת ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית בערים בישראל.

מידת ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית בערים נמדדה לאורך השנים, תוך התייחסות לשלושה רכיבים מרכזיים:

הראשון: פיתוח והפעלת רצף שירותים איכותיים וחדשניים לאנשים עם מוגבלות שכלית בעיר ותמיכה במשפחות.

השני: הכללתם של האנשים עצמם בקהילה המקומית: בחינוך, בעידוד תעסוקה בשוק החופשי, בהעסקת עובדים עם מוגבלות שכלית בעירייה, בפעילויות פנאי משלבות במתנ"סים ובמרכזים קהילתיים ובדיור בקהילה.

השלישי: פעילות העירייה למען הטמעת עמדות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית במרחב הציבורי העירוני בכלל, ובמערכת החינוך בפרט. פעולות אלו מבוצעות ע"י אגפי הרווחה והחינוך בכל עירייה, בהובלה של ראש העיר ובמקרים רבים בהשתתפותו.

² דוח שנתי 65 (ג) התשע"ה-2015, עמ' 1175

לעשייה החשובה בקהילה המקומית שותפים משרדי הממשלה - משרד החינוך, משרד הרווחה, משרד המשפטים - נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, המוסד לביטוח לאומי, קרן שלם, עמותות הפועלות בתחום, ובהן אקים, מנהיגים מקומיים נוספים ועוד.

ממצאי המדדים הקודמים: הערים המכלילות

במדד 1 מצאנו שלוש ערים מובילות ביחס לערים אחרות: **אשדוד**, **רעננה ודימונה** (כל אחת ביחס לערים עם מספר תושבים דומה).

במדד 2 מצאנו כי **ירושלים** הצטרפה לרשימת הערים המובילות במידת ההכללה, לצד אשדוד, בקבוצת הערים הגדולות. כמו כן, **באקה אל גרבייה** נמצאה כמובילה מבין הערים הערביות.

במדד 3 מצאנו כי **ראשון לציון** (בקבוצת הערים הגדולות), **כפר סבא** (בקבוצת הערים הבינוניות) ו**ראש העין** (בקבוצת הערים הקטנות) הצטרפו לרשימת הערים המכלילות.

בהתאם לנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ישנן 76 ערים בישראל, מתוכן 11 ערים ערביות. כ-75% מכלל תושבי ישראל מתגוררים בערים.

בחודש נובמבר 2015 הפיצה אקים שאלונים משני סוגים לכל 76 ראשי הערים בישראל ולמנהלי אגפי הרווחה והחינוך בערים.

ההשוואה בין הערים נעשתה על פי הקריטריונים הבאים:

א. שירותים לאנשים עם מוגבלות שכלית

פתיחה והפעלה של שירותים ומסגרות עבור אנשים (ילדים ובוגרים) עם מוגבלות שכלית, תושבי העיר:

- מעון יום שיקומי לגילאי 3-0
- גני ילדים
- בתי ספר לחינוך מיוחד לילדים עם מוגבלות שכלית
- מסגרת "יום שהות ארוך" לילדי הגנים ובתי הספר
- מסגרות תעסוקה
- מועדון חברתי לבוגרים
- מרכז יום לאנשים במצב סיעודי בני 21+

שירותים לאנשים עם מוגבלות שכלית הינם בבחינת מחויבות של העיר לתושביה, בוודאי בערים הגדולות בישראל, ובהתאם ניתן המשקל לקריטריון זה במדד.

ב. דיור בקהילה

קיומן או היעדרן של מסגרות דיור תומך בקהילה (דירות והוסטלים), כ"מראה" לסובלנות וקבלה של אנשים עם מוגבלות שכלית בעיר.

ג. הכללה במערכת החינוך

הכללת ילדים עם מוגבלות שכלית במערכת החינוך במדינת ישראל (הן בכיתות קטנות בבתי ספר רגילים והן כשילוב פרטני בכיתות רגילות), עדיין קיימת במידה מועטה ביותר בארץ, בשונה ממדינות נאורות בעולם. הכללת ילדים עם מוגבלות שכלית הינה יעד אליו יש לשאוף, והוא אפשרי, ולרשות המקומית תפקיד משמעותי בפתיחת כיתות חינוך מיוחד או בהחלטה על שילוב תלמידים במסגרת ועדות השמה. מציאות זו הובאה במסגרת הקריטריונים אותם בחנו במערכת החינוך המקומית, כאשר ניתן ניקוד מיוחד לעיר המשלבת מעל ל-10% מהילדים עם המוגבלות השכלית, תושבי העיר.

ד. שינוי עמדות במערכת החינוך הפורמאלית

במערכת החינוך הפורמאלית מונהגת תכנית כלל ארצית "מסובלנות למניעת גזענות וחיים משותפים" (תכנית המשך לתכנית "האחר הוא אני"), המותאמת לכל שכבות הגיל ולכל המגזרים. תכנית רב-שנתית זו נלמדת בכל בתי הספר בישראל, ובמסגרתה נלמדים תכנים של קבלת השונה. תכנית זו מעודדת פעילות משותפת בין בתי ספר רגילים לבתי ספר לחינוך מיוחד ומפגשים בלתי אמצעיים בין ילדים עם מוגבלות לילדים ללא מוגבלות. כפי שעולה מכל ארבעת מדדי ההכללה, קיים מתאם בין היכרות עם אדם עם מוגבלות שכלית ובין דעות חיוביות עליו. אין ספק כי היכרות זו, מן הראוי שתתחיל במערכת החינוך על רבדיה השונים. דגש מיוחד ניתן בקריטריון זה על קיומם של מפגשים, שיעורים, הפסקות פעילות ופעילויות אחרות, המתבצעים באופן קבוע ומתמשך בין ילדי בתי ספר לחינוך מיוחד לילדי בתי ספר רגילים. כמו כן, ניתן דגש על פעילות תרבותית משותפת ומכלילה, כגון להקות זמר, בהן חברים ילדים עם מוגבלות שכלית לצד ילדים ללא מוגבלות.

ה. תעסוקה בקהילה

תעסוקה של אנשים עם מוגבלות בכלל, ועם מוגבלות שכלית בפרט, הינה אחד הנושאים הנמצאים על סדר היום של מדינת ישראל, לאור שיעור ההעסקה הנמוך של עובדים עם מוגבלות בישראל לעומת מדינות ה-OECD.

לרשות המקומית, תפקיד חשוב בפתיחת דלתות המעסיקים להעסקת אנשים עם מוגבלות שכלית, הן בעידוד הוצאת אנשים עם מוגבלות שכלית מהמע"ש לעבודה בשוק העבודה החופשי, והן בעידוד הגופים המפעילים את מרכזי התעסוקה לעשות כן. לפיכך ניתן משקל משמעותי לקריטריון זה.

במדד 4 ניתן דגש מיוחד על העסקת אנשים עם מוגבלות בעידוד הרשות המקומית וכעובדי הרשות עצמה, וזאת לאור צו ההרחבה לעידוד והגברת התעסוקה של אנשים עם מוגבלות, שפורסם באוקטובר 2014, המחייב מעסיקים, ובהם רשויות מקומיות, אשר להם יותר מ-100 עובדים, לייצוג הולם והעסקה של 2% אנשים עם מוגבלות עד לאוקטובר 2015 (ולהעסקה של 3% אנשים עם מוגבלות בקרב עובדיהם עד לאוקטובר 2016).

דגש נוסף במדד זה ניתן על דוגמה אישית של העירייה בנושא העסקת אנשים עם מוגבלות שכלית, דהיינו העסקה ישירה של אנשים עם מוגבלות שכלית על ידי העירייה, וכן על פעילות העירייה לעידוד פתיחת שערי התעסוקה בשוק החופשי לאנשים עם מוגבלות.

ו. פעילות פנאי בקהילה

בעבר פעילות הפנאי של אנשים עם מוגבלות שכלית התקיימה במועדונים סגרגטיביים, שיוחדו למטרה זו. בשנים האחרונות בולטת מגמה של פעילות פנאי קהילתית בכלל, ופעילות פנאי במתנ"סים בפרט. דגש מיוחד ניתן על פעילות במערכת החינוך הבלתי פורמאלית, כגון: "צמיד" בצופים, "יובל" בבני עקיבא ו"כנפיים של קרמבו", וכן על פעילות התנדבותית של אנשים עם מוגבלות שכלית בקהילה ופעילות התנדבותית של בני נוער עם אנשים עם מוגבלות.

ז. נופשונים

נופשונים הם אחד האמצעים העומדים לרשות העירייה לתמיכה במשפחות אשר מתמודדות יום-יום ושעה-שעה עם האתגרים הכרוכים בגידול ילד עם מוגבלות שכלית בבית המשפחה. משפחות אלו זקוקות יותר מכל לצאת לחופשה בעצמן ולהשאיר את ילדן במקום בו ישנם השגחה וטיפול מקצועיים. לכן ניתן לקריטריון זה משקל משמעותי, בהתאם למספר הלינות שהקצתה הרשות המקומית ביחס למספר האנשים עם המוגבלות השכלית הגרים בבית המשפחה.

ח. פעילות קהילתית להטמעת עמדות חיוביות ומאבק בתופעת ה-NIMBY

פעילות קהילתית להטמעת עמדות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית הינה מאבני היסוד לקבלת האחר בקהילה. בהקשר זה שמנו את הדגשים על קיום אירועים במסגרת יום הזכויות הבינלאומי לאנשים עם מוגבלות, הקמת פארק נגיש, הקמת ועדת היגוי עירונית לנושא אנשים עם מוגבלות, תיאטרון קהילתי המשתף שחקנים עם מוגבלות שכלית לצד שחקנים ללא מוגבלות, אירועי חשיפה משמעותיים לאוכלוסיות עם מוגבלויות בעיר, מעורבות ראש העיר באירועים אלו ועוד.

להלן ממצאי מדד ההכללה ה-4 בערים בישראל לשנת 2016:

העיר **נתניה** הצטרפה כעיר מובילה במידת ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית, לצד המשך הובלתן של הערים **ירושלים, אשדוד, ראשון לציון וכפר סבא** בהכללה גם במדד זה.

העיר **רעננה** נמצאה במדד זה כעיר המובילה במידת ההכללה של אנשים עם מוגבלות שכלית **ביחס לכלל הערים בישראל**. רעננה נמצאה כעיר מכלילה מאז מדד ההכללה ה-1 ועד עכשיו.

לסיכום: הערים **רעננה, ירושלים, כפר סבא, אשדוד, נתניה וראשון לציון** נמצאו כערים מובילות במדד 4.

הנימוקים לבחירת הערים המובילות במדד 1 (אשדוד, רעננה ודימונה), במדד 2 (ירושלים, ובאקה אל גרביה במגזר הערבי) ובמדד 3 (ראשון לציון, כפר סבא, וראש העין) מפורטים בהרחבה במדדים הקודמים.

רעננה

רעננה מובילה כעיר המכלילה אנשים עם מוגבלות שכלית החל משנת 2013, בה פורסם מדד ההכללה ה-1, וממשיכה להוביל מאז. במדד זה נרצה לציין חלק מהפעילויות יוצאות הדופן המתקיימות בעיר רעננה, שעושות אותה דוגמה ומופת לכל הערים בישראל.

בתחום החינוך:

- כתפיסה עירונית, גני החינוך המיוחד ממוקמים בצמוד לגנים רגילים, על מנת לאפשר שילוב והכללה.
- **תכנית חן** - בעיר פועלות 4 קבוצות מנהיגות לשינוי עמדות ביחס לאנשים עם מוגבלות בחטיבות הביניים.
- בבתי הספר היסודיים מקיימים תכנית "**הפסקה פעילה**", בה אנשים עם מוגבלות שכלית באים ומפעילים תחנות עבור התלמידים, וזאת לאחר שתלמידי ביה"ס עברו הכנה של אנשי פורום המוגבלויות העירוני.

בתחום התעסוקה:

בעיר רעננה מועסקים 12 אנשים עם מוגבלות שכלית כעובדי העירייה, כחלק מצוותי הסיוע והטיפול בגני ילדים ובבתי ספר.

בתחום הפנאי:

- הוקמו שתי **גינות קהילתיות**. האחת בשטח בו מתקיימת פעילות סניף אקים רעננה ובית הספר הדמוקרטי בעיר, ובה מתקיימת פעילות משותפת לתלמידי בית הספר, חברי מועדון אקים ואנשים מהמע"ש העירוני, הכוללת תחזוקת וטיפול הגינה וקיימא. הגינה השנייה הוקמה בצמוד להוסטל בית חלומי, בשיתוף השכנים, הקהילה הרפורמית וביה"ס חטיבת רימון, ויש בה פעילות משותפת של כלל השותפים. הגינות מופעלות בליווי של רכז מקצועי ממחלקת הקיימא העירונית.
- תכנית "**קהילות שלובות**" - בעיר מתקיימת פעילות קבועה של בני נוער עם אנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים במעונות הפנימייה לאנשים עם מוגבלות שכלית: כפר נחמן ושקמה.
- מתקיימת פעילות משותפת קבועה בין אנשים עם מוגבלות שכלית הנמצאים במע"ש ובין תלמידי בית הספר הדמוקרטי - שיעור מחשבים משותף בביה"ס.
- בעיר פועל **תיאטרון קהילתי "ידידות"**, בו משתתפים שחקנים עם מוגבלות שכלית ושחקנים ללא מוגבלות.
- **פרויקט "בכל אופן רוכבים"** - רכיבה על אופניים לאנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות.

בתחום הסברה ומדיניות:

בעיר פועל במרץ רב פורום נכויות, המקדם הטמעת עמדות חיוביות כלפיאנשים עם מוגבלויות. מדי שנה מתקיימים אירועי הסברה בעיר לציון **חודש נכויות האנשים עם המוגבלות בעיר**, שבסיומו מתרחש יום שיא המעלה את הנושא ברמה העירונית. השנה התקיים יום "עושים שינוי", בשיתוף קניון רננים, בו הגיעו אנשים עם מוגבלות שכלית ליום של טיפוח וסטיילינג בנוכחות ראש העיר.

על כל אלה ועוד ראוייה עיריית רעננה, והעומד בראשה, מר זאב ביילסקי, לציון לשבח - על העשייה למען הכללת ילדים ואנשים עם מוגבלות שכלית בעיר. נציין כי זאב ביילסקי זכה בעיטור "יקיר קרן שלם", על המחויבות וההתמסרות לפיתוח השירותים העירוניים למען האדם עם המוגבלות השכלית ועל פעילותו לחיזוק מעמדו ושילובו החברתי בקהילה.

נתניה

בנתניה מופעלות מסגרות המיועדות לאנשים עם מוגבלות שכלית בכל הרצף, לרבות: כלל מסגרות החינוך (מעונות יום שיקומיים, גני ילדים, בתי ספר, מסגרות דיור, מסגרות תעסוקתיות ופעילויות פנאי), בדגש על הכללתם של הילדים והבוגרים בקהילה.

בתחום החינוך:

- בכל בתי הספר לחינוך מיוחד בנתניה מתקיימות פעילויות קבועות עם תלמידי בתי ספר לילדים ללא מוגבלות: ילדי הגנים של החינוך המיוחד משתתפים בפעילויות בגנים ובבתי ספר של החינוך הרגיל, לרבות בקבלות שבת, חגים וטקסים.
- תלמידי החטיבה של בית הספר "רמות חפר" מקיימים פעילות משותפת בשיעורי תנועה ואמנות עם תלמידי בית הספר לחינוך מיוחד "מורשה".
- תלמידי בית הספר לחינוך מיוחד "גוונים" נפגשים אחת לשבועיים עם תלמידי בית הספר "שרת" ובית הספר עגנון לסדנאות אמנות וגיבון בגינה האקולוגית בעיר.
- תלמידי בית הספר לחינוך מיוחד "יהודה הלוי" יוצאים למשלחת לפולין ביחד עם בני נוער נוספים מרחבי הארץ.

בנוסף, בנתניה תלמידי בתי הספר לחינוך המיוחד עוסקים בפעילות התנדבותית בעיר:

- תלמידי בית הספר "גוונים" מגיעים לפעילות התנדבותית בבית גיל הזהב ועורכים מופעי מוזיקה ותיאטרון.
- תלמיד בית הספר "גוונים" מתנדב בגן לחינוך מיוחד אחת לשבוע, ובשנת תשע"ו קיבל את **אות הפעיל המצטיין של מחוז תל אביב**.
- תלמידי בית הספר "יהודה הלוי" מתנדבים בהפעלת הספרייה העירונית.

בתחום התעסוקה:

בנתניה מעודדים את תעסוקתם של האנשים עם המוגבלות השכלית בשוק החופשי: שיעור גבוה של אנשים נמצאים בתעסוקה נתמכת (יחסי עובד-מעביד) במקומות עבודה ברחבי העיר. **קבוצת אנשים עם מוגבלות שכלית עובדים בכלבייה העירונית**.

בתחום הפנאי:

בנתניה **גן שעשועים מונגש** לאנשים עם מוגבלות, וכלל פעילות הפנאי לאנשים עם מוגבלות שכלית מתקיימת במתנ"ס העירוני (סניף אקים נתניה, "קרמבו", פעילויות עמותת "עת לעשות", "צופי ים", "אתגרים", עמותת "גיבורים קטנים" ועוד).

בתחום הסברה ומדיניות:

בנתניה פועל **שולחן עגול**, בשיתוף ארגונים, לצורך קבלת החלטות עירונית בעשייה לאנשים עם מוגבלות. כמו כן, בנתניה מתקיימת מדי שנה פעילות כוללת של הסברה ומודעות, ומתקיים חודש חשיפה עירוני בנושא מוגבלויות. נעשית פעילות הסברה לעובדי העירייה, לרבות בנושא מתן שירות בפישוט לשוני.

על כל אלה ועוד ראוי עיריית נתניה והעומדת בראשה, גב' מרים פיירברג-איכר, לציון לשבח - על העשייה למען הכללת ילדים ואנשים עם מוגבלות שכלית בעיר. נציין כי בשנת 2012 זכתה גב' מרים פיירברג-איכר בפרס יקיר קרן שלם, על פעילותה למען אנשים עם מוגבלות שכלית בנתניה.

אקים ישראל

אקים ישראל

“לעשות את החברה הישראלית מקום טוב יותר לאנשים עם מוגבלות שכלית ולבני משפחותיהם: חברה מכבדת, חמה ומקבלת, המאפשרת מימוש עצמי, מתוך הכרה בשונות ומחויבות לשוויון הזדמנויות”
(חזון אקים ישראל).

אקים ישראל, אשר נוסד בשנת 1951, פועל כ**ארגון ממוקד אדם** - ארגון המייצג את האנשים עם מוגבלות שכלית ואת משפחותיהם, תוך שמירה על כבוד האדם וחירותו.

הארגון פועל למיצוי זכויותיהם, לקידום שיפור איכות חייהם ורווחתם של כ- 34,500 אנשים עם מוגבלות שכלית ומשפחותיהם, באמצעות סנגור משפטי וסנגור קהילתי, להכללה (inclusion) בקהילה, בדיוור, בתעסוקה ובפנאי וכן לייצוג עצמי של האנשים שיפעלו למען עצמם כאזרחים שווים ככל האדם.

פעילות אקים מתבצעת באמצעות מטה אקים ו- 64 סניפים ומוקדי פעילות הפרוסים ב- 82 ישובים ברחבי הארץ, במגזר היהודי והערבי, המנוהלים על ידי הנהלות הורים ומתנדבים.

אקים מעניק למשפחות תמיכה רגשית, סיוע משפטי ומידע על זכויותיהם, באמצעות **קו הסיוע “הורים למען הורים”** ובאמצעות **הקליניקה המשפטית לזכויות אנשים עם מוגבלות שכלית בשיתוף המרכז הבינתחומי הרצליה**. כן, אקים נותן סיוע כלכלי למשפחות הנזקקות לכך, באמצעות **קן אקים**.

לצד היותו ארגון מסנגר, מפעיל אקים בשיתוף משרד הרווחה והרשויות המקומיות, כ- 100 מסגרות ברחבי הארץ, בתחומי חינוך, דיוור בקהילה, תעסוקה, תרבות ופנאי, מרכזי תמיכה ומרכזי משפחות, גיוס לצה"ל והתנדבות בשירות הלאומי האזרחי. כמו כן, אקים בונה, משפץ ומצייד את המסגרות מדי שנה, בשיתוף הקרן לפיתוח שירותים לנכים של המוסד לביטוח לאומי וקרן שלם.

אקים ישראל רח' פנחס רוזן, 69 ת"א

טל': 03-7662222

www.akim.org.il

“הורים למען הורים” - קו סיוע ותמיכה 1-800-399-333